

Το Χορτοκόπι ανά τους αιώνες.

Χορτοκόπι Καβάλας 21 Ιανουαρίου 2007

Σύντομη αναδρομή στην ιστορική πορεία του Χορτοκοπίου στον Πόντο.

Του Σάββα Μαυρίδη

Το τοπωνύμιο Χορτοκόπι που φέρει χωριό του νομού Καβάλας και του οποίου σημερινοί κάτοικοι είστε εσείς, το συναντάμε σε γραπτό ιστορικό κείμενο, για πρώτη φορά, στη διάρκεια της εκστρατείας του Μελίκ, σουλτάνου του Ικονίου, εναντίον της *Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας* στα 1223. Το κείμενο, μέσα από το οποίο αντλούμε την πληροφορία για την ύπαρξη του χωριού, είναι μια πραγματεία του *Μητροπολίτη Τραπεζούντας Ιωσήφ Λαζαρόπουλου*, η οποία αναφέρεται στα θαύματα του *Προστάτη της πόλης Αγίου Ευγενίου*, στην διάρκεια της βασιλείας του *Ανδρόνικου Γίδου του Μεγάλου Κομνηνού*. Το αυθεντικό κείμενο ανακάλυψε και δημοσίευσε πρώτος, στην νεώτερη εποχή, ο Jacob Philipp Fallmerayer στα 1840, στο έργο του *Αυθεντικά κείμενα για την ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας*. Το χειρόγραφο δε, εντόπισε ο συγγραφέας στη *Μονή Διονυσίου του Αγίου Όρους*. Η φράση του κειμένου όπου πρωτοπαρουσιάζεται το τοπωνύμιο Χορτοκόπι είναι η εξής: ***Ο δε Κομνηνός βασιλεύς τον καλούμενον πολεμάρχη Θεόδωρον εν αυτώ τω στενώ ανωτέρω του Χορτοκοπίου μετά τινων ερρωμένων ανδρών περισκοπήσαι απέστειλεν***¹. Μετάφραση: *Ο Κομνηνός βασιλιάς έστειλε τον ανώτατο αρχηγό του στρατού Θεόδωρο με εκλεκτή ομάδα στα ίδια στενά πάνω από το Χορτοκόπι, για να παρακολουθήσουν την κατάσταση του εχθρικού στρατεύματος από κοντά*². Μεταφράζοντας και σχολιάζοντας ο ομιλών αυτά τα αυθεντικά κείμενα για την ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας για τον εκδοτικό Οίκο των Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002 και συναντώντας στο κείμενο το τοπωνύμιο αυτό, το έδειξα αμέσως στον Παναγιώτη Σελβιαρίδη, ο οποίος περιχαρής μου είπε αμέσως, αυτό πρέπει να το παρουσιάσουμε στο χωριό. Η ώρα λοιπόν ήλθε.

Προφανώς το όνομα Χορτοκόπι δεν δόθηκε στον τόπο αυτό στα 1223, αλλά προϋπήρχε σαφώς μερικά χρόνια νωρίτερα. Πόσα χρόνια; 10, 20, 50, 100, 200 κανείς δεν ξέρει. Το τοπωνύμιο αυτό λοιπόν έχει ηλικία τουλάχιστον 800 χρόνων, αλλά μπορεί και 1000. Σε κάθε περίπτωση οι Χορτοκοπίτες έχουν κάθε δικαίωμα να είναι περήφανοι για το ιστορικό βάθος του ονόματος του χωριού τους.

Ο Περικλής Τριανταφυλλίδης, στα 1866, στο έργο του «*Η εν Πόντω ελληνική φυλή ήτοι τα Ποντικά*», γράφει τα εξής: *Ο έτερος, ο προς δυσμάς βραχίων, ο σχηματίζων την εξαρχίαν Βαζελώνος, περιέχει πρώτον το Χορτοκόπιν, όπου επί υψηλής οφρύος φαίνονται τα ερείπια της θερινής διαμονής των αυτοκρατόρων Τραπεζούντος*³...

Ο Σάββας Ιωαννίδης στα 1870, στο έργο του *Ιστορία και Στατιστική Τραπεζούντος και της περί ταύτην χώρας*, γράφει ότι ο δρόμος που οδηγεί προς το

---

¹ Jacob Philipp Fallmerayer, *Αυθεντικά κείμενα για την ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας* Εισαγωγή, μετάφραση και σχόλια Σάββα Μαυρίδη. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 208

² Jacob Philipp Fallmerayer, *Αυθεντικά κείμενα για την ιστορία της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας* Εισαγωγή, μετάφραση και σχόλια Σάββα Μαυρίδη. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 33

³ Περικλής Τριανταφυλλίδης, στα 1866, στο έργο του «*Η εν Πόντω ελληνική φυλή ήτοι τα Ποντικά*», *Εν Αθήναις 1866*, σελ. 60

Καρακαπάν περνά από το Χορτοκόπι⁴. Ο ως άνω έγκυρος ιστορικός γνωρίζει το σιγίλιο του Λαζάρου και παραθέτει εκτεταμένα αποσπάσματα από αυτό⁵.

Γεωγραφικά το Χορτοκόπι βρίσκεται 25 χλμ. νότια της Τραπεζούντας. Πολλές σημαντικές πληροφορίες για την κοινωνική ζωή και δράση αλλά και τα δεινά των Χορτοκοπιτών από τον 18^ο έως τον 20^ο αιώνα δημοσίευσε, από το χειρόγραφο του *Ιωάννου Μαρνόπουλου*, κατοίκου Χορτοκοπίου και καθηγητή του Φροντιστηρίου Τραπεζούντος, ο *Λεωνίδας Αποστολίδης* στο βιβλίο του «*Άγνωστες σελίδες του Πόντου*»⁶. Στο βιβλίο του ο *Λεωνίδας Αποστολίδης* σκιαγραφεί σημαντικά γεγονότα και πρόσωπα του Χορτοκοπίου, όπως ο Χορτοκοπίτης Μαρνολευτέρης ο οποίος μεταφέροντας τους φόρους της περιοχής στην Τραπεζούντα, δολοφονήθηκε και ληστεύθηκε στα 1827 από κάποιον εξωμότη. Άξιο αναφοράς είναι ότι ο παραπάνω πατριώτης προστάτευε μ' αυτό την δράση τους Έλληνες αδελφούς⁷ και δεν τους δυνάστευε όπως ίσχυε συχνά σε παρόμοιες περιπτώσεις με τους Κοτζαμπάσηδες στον ευρωπαϊκό ελλαδικό χώρο.

Ο Ν. Λαπαρίδης στο βιβλίο του «*Η Ματσούκα του Πόντου*» αναφέρει ότι στα 1858 Πρόεδρος της δημογεροντίας του Χορτοκοπίου ήταν ο Καρτεράς⁸, απόγονοι του οποίου ζουν σήμερα στο Χορτοκόπι της Καβάλας. Ο ίδιος συγγραφέας, ο οποίος επίσης υπήρξε δημοδιδάσκαλος και κατάγονταν από την Ζάβερα της Ματσούκας, ανήκε στους πρόσφυγες της πρώτης γενιάς και προφανώς κατείχε πολλές προφορικές μαρτυρίες της περιοχής μας πληροφορεί ακόμη ότι το Χορτοκόπι ιδρύθηκε την εποχή της ρωμαϊκής κυριαρχίας χωρίς όμως να μας δίνει πηγές⁹.

Ο *Κωνσταντίνος Παπαμιχαλόπουλος* γράφει στο έργο του «*Περιήγησις εις τον Πόντον*», στα 1903, ότι συναντά, στη διαδρομή από *Βοσπόρου εις Τραπεζούντα*, τον προπάππο του σημερινού Χορτοκοπίτη Παναγιώτη Σελβιαρίδη, *Αδάμ Σελβιαρίδη*, πάνω στο πλεούμενο και συνδιασκεδάζουν. Γράφει ο *Παπαμιχαλόπουλος*. *Επί τη εκδηλώσει της επιθυμίας ημών, παίζει τις αυτών ιδιόρρυθμον όλως λύραν (κεμετζέ), έτερος δε άδει ιδιορρυθμότερον, κυρίως δε μονοτονώτατα. Προϊούσης της εκδηλώσεως της περιεργίας ημών, εις εκ των νεωτέρων χορεύει μόνος περίεργον, ίδια δε κοπιώδη χορόν, τον περίφημον παρ' αυτοίς λαγκευτόν. Είτα προστίθεται και δεύτερος. Οι πρεσβύτεροι μένουσι σοβαροί και μόνον διασαφήσεις και πληροφορίας παρέχουσιν ημίν. Ήσαν δε ούτοι οι κ.κ. Ιωαν. Μπαρχαρίδης, Αδ. Σελβιαρίδης και Κ. Ι. Ευγενείδης. Αλλά επιτέλους και αυτοί προς χάριν ημών εγείρονται και χορεύουσι μετά ζέσεως. Άπαντα περίεργα και λύρα και άσμα και χορός*¹⁰.

Στα 1950, ο λογιώτατος δημοδιδάσκαλος του παλαιού και νέου Χορτοκοπίου Αντώνιος Παπαδόπουλος δημοσιεύει ένα μεστότατο ιστορικό άρθρο στο πρώτο χρόνο κυκλοφορίας της Ποντιακής Εστίας, από τον οποίο αντλούμε πρωτογενείς πηγές για τη ιστορία του Χορτοκοπίου στον Πόντο¹¹. Στον πρόλογο του άρθρου παρατίθεται μικρή εισαγωγή του Κρωμναίου ιατρού ανιστορητή της Παναγίας

⁴ Σάββας Ιωαννίδης, *Ιστορία και Στατιστική Τραπεζούντος και της περί ταύτην χώρας*.

Εν Κωνσταντινοπόλει 1870. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1988, σελ. 191

⁵ Ο. α., σελ. 51 κ.ε

⁶ Αποστολίδης Λεωνίδας, *Άγνωστες σελίδες του Πόντου*. Το χειρόγραφο του Ιωάννου Μαρνόπουλου. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2001

⁷ Ο. α., σελ. 42-43.

⁸ Ν. Λαπαρίδης, *Η Ματσούκα του Πόντου*. *Ιστορική διαδρομή*. Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1996, σελ. 156.

⁹ Ν. Λαπαρίδης, *Η Ματσούκα του Πόντου*, σελ. 156

¹⁰ *Κωνσταντίνος Παπαμιχαλόπουλος*, *Περιήγησις εις τον Πόντον*, Αθήνησιν. Εκ των Τυπογραφείων του κράτους. 1903, σελ. 30-31

¹¹ Αντωνίου Παπαδοπούλου, *Το Χορτοκόπιον Ματσούκας, Ποντιακή Εστία*. Τεύχος 11/1950. Σελ. 635-637

Σουμελά στην Ελλάδα Φίλωνα Κτενίδη, ο οποίος εκφράζεται με κολακευτικότητα λόγια για το εμπειριστατωμένο άρθρο του διακεκριμένου Χορτοκοπίτη δημοδιδασκάλου.

Προσφυγιά και εγκατάσταση στο όρος Παγγαίο το 1923 και τέλος στον κάμπο (1952-1960)

Το σημερινό Χορτοκόπι, που απέχει δεκαεπτά (17) χλμ. από την Καβάλα, ιδρύθηκε το 1923 από πρόσφυγες, πρώην κατοίκους του ιστορικού Χορτοκοπίου, αλλά και των χωριών Λιβερά, Καπίκιοι, Δανείαχα, Σκαλίτα, Χαμουρή, Πλάτανα¹², της περιοχής Ματσούκας. Πνευματική ηγεσία του χωριού, στην πρώτη αυτή περίοδο, υπήρξαν οι δύο λόγιοι δάσκαλοι του χωριού, που ήρθαν από την «πατρίδα», Αντώνιος Παπαδόπουλος και Αναστάσιος Χωλίδης, πρωτεργάτες της μόρφωσης των Χορτοκοπιτών και φορείς της συλλογικής ιστορικής μνήμης της αλησμόνητης πατρίδας. Με τα γραπτά τους αλλά και με την προφορική τους διδασκαλία, φρόντισαν ώστε η νέα μικρή κοινωνία να κρατήσει ζωντανή αυτήν τη μνήμη για την ιστορική πατρίδα και να την παραδώσει, επίσης ζωντανή, στις επόμενες γενιές.

Χαρακτηριστικό του χωριού είναι η διαχρονική διατήρηση μιας συγκροτημένης κοινωνίας της συνοχής. Συνέχισε, δηλαδή, τις ίδιες μορφές οργάνωσης και συμπεριφοράς, λόγω της φυσικής παρουσίας των ίδιων προσώπων και της καλλιέργειας των ίδιων συναισθημάτων, δοξασιών και κοινωνικών αξιών, με κορυφαία έκφραση την ανιστόρηση του ιερού ναού του Αγίου Ευγενίου, που σώζεται μέχρι και σήμερα, στο παλιό Χορτοκόπι, στο Παγγαίο, μνημείο ενθύμησης των γεγονότων του 1223, στα οποία ανατρέχουν οι Χορτοκοπίτες ανάγοντας σ' αυτά την ιστορική τους συνείδηση και ταυτότητα.

Η λειτουργία του νέου χωριού στηρίχθηκε στον θεσμό της δημογεροντίας, θεσμός που γνώριζε άνθιση ήδη στον Πόντο και επαναδραστηριοποιήθηκε τώρα πάλι στο Παγγαίο. Η νέα μικρή κοινωνία έχασε μεν τον ιστορικό γεωγραφικό της χώρο, αλλά κράτησε αλώβητο τον πολιτισμό της και το μεταφύτευσε στη νέα πατρίδα, στη Μακεδονία.

Αιχμή αυτού του λαϊκού πολιτισμού είναι το δρώμενο των Μωμόγερων (τα «μωμοέρια»), με αρχαιοελληνικές διθυραμβικές καταβολές, στη διάρκεια των εορτών του Δωδεκαημέρου, όπου με το «τσιαντάι» «ελάσκουνταν τα μαχαλάδες» παραμονή Χριστουγέννων και «εκαλάντιζαν».

Πολύ σημαντικά επίσης είναι τα ταφικά έθιμα της δεύτερης ημέρας του Πάσχα, δηλαδή της επίσκεψης, με φαγοπότι και τραγούδια, στους τάφους των νεκρών συγγενών, με πανάρχαιες ρίζες κι αυτά, που συνεχίζονται μέχρι και σήμερα. Αποτελούν συνέχεια της τρίτης ημέρας των Ανθεστηρίων της αρχαίας Ελλάδας, που ήταν αφιερωμένη στους νεκρούς.

Η πρώτη εγκατάσταση στην περιοχή της Ελευθερούπολης (Πράβι) – που, όπως αναφέρει ο ιστορικός Vasmer, ήταν οικισμός με Έλληνες και Τούρκους κατοίκους - γίνεται στο παλιό Χορτοκόπι που βρίσκεται στο όρος Παγγαίο και σε απόσταση 5 χλμ. βόρεια του σημερινού χωριού. Πρόκειται για το χωριό που έως το 1922 κατοικούνταν από Τούρκους και ονομαζόταν Δράνοβα. Εδώ ξεκίνησαν μια καινούργια ζωή με πολύ κόπο και μόχθο αλλά και με αδάμαστη θέληση. Η επιλογή της τοποθεσίας στηρίχθηκε κυρίως στα άφθονα νερά, στα πυκνά της δάση και στην πλούσια γλωρίδα, που θύμιζαν στους Χορτοκοπίτες τη μαγευτική τους πατρίδα στον

---

¹² Προφορική μαρτυρία του Χορτοκοπίτη ιατρού Παναγιώτη Σελβιαρίδη, το γένος Καρτερά.

αλησμόνητο Πόντο. Το όνομα Χορτοκόπι ήταν επιλογή του πνευματικού ηγέτη Αντώνη Παπαδόπουλου.

Κατά τη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου (1940-1945) οι Χορτοκοπίτες, φιλόπατροι και λάτρεις της ελευθερίας, συμμετέχουν ενεργά στους αγώνες του έθνους για την ανεξαρτησία του και την ιστορική του συνέχεια. Οι αγώνες και οι θυσίες των Χορτοκοπιτών κορυφώνονται όταν οι Βούλγαροι κατέλαβαν το χωριό στην διάρκεια της τριπλής γερμανο-ιταλο-βουλγαρικής κατοχής. Τέσσερις νέοι του χωριού πλήρωσαν με την ζωή τους την βουλγαρική τρομοκρατία. Αλλά και στον επάρατο εμφύλιο θρήνησε το Χορτοκόπι δεκαέξι ακόμα θύματα. Η ειρηνική περίοδος που ακολούθησε μετά τον εμφύλιο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η προσπάθεια επιβίωσης στην νέα πατρίδα, πράγμα που ισχύει βέβαια για όλο τον προσφυγικό Ελληνισμό.

Το «κατέβασμα» του χωριού από το βουνό στον κάμπο έγινε σιγά-σιγά από το 1952 έως το 1960. Η μετεγκατάσταση αυτή κρίθηκε απαραίτητη από τους Χορτοκοπίτες διότι οι καλλιέργειές τους, που βρίσκονταν στον κάμπο, απαιτούσαν ένα καθημερινό χρονοβόρο και κοπιαστικό ανεβοκατέβασμα. Σε καμία όμως περίπτωση δε σήμανε την απώλεια της μνήμης. Αντίθετα, η συνείδηση της ιδιαιτερότητας αλλά και της γενικότερης εθνικής ταυτότητας, ισχυροποιήθηκε ακόμα περισσότερο. Το πρώτο μέλημά τους ήταν η ανέγερση του σχολείου, που πραγματοποιήθηκε το 1955. Το 1960 κτίζεται η εκκλησία του Αγίου Ευγενίου, πολιούχου της Τραπεζούντας και προστάτη του Πόντου ολόκληρου, από την ίδρυση της αυτοκρατορίας των Κομνηνών το 1204. Η νέα μεγαλοπρεπής εκκλησία του Αγίου Ευγενίου αποτελεί σήμερα πραγματικό στολίδι του χωριού. Στολίδι επίσης του χωριού είναι και το πνευματικό κέντρο, προϊόν κι αυτό της γενναιοδωρίας των Χορτοκοπιτών του εσωτερικού και του εξωτερικού.

Η σκληρή ελληνική πραγματικότητα της υπαίθρου, στη διάρκεια της δεκαετίας του '50, συνέπεια μιας προηγούμενης δεκαετίας πολεμικών συγκρούσεων (Β΄ παγκόσμιος πόλεμος-κατοχή-εμφύλιος πόλεμος), δεν χαρίστηκε, φυσικά, ούτε στους Χορτοκοπίτες. Η δυσκολίες της κατεστραμμένης χώρας και η έλλειψη υποδομών έκαναν την ζωή των αγροτών αφόρητη.

Όμως ούτε κι αυτό μπόρεσε να εμποδίσει την ανάπτυξη. Οι υψηλές επιδόσεις των νέων στα γράμματα και στις επιστήμες έχουν ως συνέπεια την αισθητή παρουσία των Χορτοκοπιτών στην κοινωνική, πολιτιστική, οικονομική και πολιτική ζωή της περιοχής, αλλά και ολόκληρης της Ελλάδας.

Από το Χορτοκόπι κατάγονται γιατροί, καθηγητές πανεπιστημίου, υπουργοί, βουλευτές και πλήθος άλλων επιστημόνων, σε πολύ υψηλό ποσοστό για τα πληθυσμιακά δεδομένα του χωριού.

Ο σημερινός επισκέπτης του χωριού έχει την αίσθηση ότι έρχεται όχι σ' ένα χωριουδάκι της επαρχίας, αλλά σε μια αστική πλέον περιοχή, όπου τα επιτεύγματα του τεχνολογικού πολιτισμού αξιοποιούνται στο έπακρο στην οικοδόμηση, στη ρυμοτομία, αλλά και στην αισθητική του περιβάλλοντος.

Πάνω απ' όλα όμως ανθεί στο Χορτοκόπι η ποντιακή μουσική πράγμα που αναδείχθηκε με την πρόσφατη ηχογράφηση με συντελεστές από το χωριό της δεύτερης και της τρίτης γενιάς, οι οποίοι μάλιστα συνεχίζουν πάνω στην παραδοσιακή τεχνοτροπία και δεν παρασύρονται από τη μόδα και τον επαγγελματισμό. Αυτό το τελευταίο σημείο το γνωρίζω ιδιαίτερα καλά, αφού έγραψα τα μουσικά σχόλια. Το Χορτοκόπι συνεχίζει την ιστορική του πορεία όχι μόνο μέσα από το όνομά του, αλλά και μέσα από τον πολιτισμό του.